

درس سیزدهم : (زمینه های کودتای ۲۸ مرداد)

۱- علت استعفای مصدق در دوره اول نخست وزیری چه بود ؟

دکتر مصدق در تیرماه ۱۳۳۱ برای مقابله با **مخالفان داخلی** که در راس آن دربار قرار داشت از شاه خواست تا **وزارت جنگ** را در اختیار او قرار دهد **چون شاه نپذیرفت مصدق استعفا کرد** .

۲- زمینه قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱ چگونه فراهم شد ؟

بلافاصله پس از استعفای مصدق (در دوره اول نخست وزیری) ، شاه ، **قوام السلطنه** را مأمور تشکیل کابینه کرد و او در همان آغاز طی **اعلامیه شدید اللحنی** به طرفداران **نهضت ملی نفت حمله کرد و آنها را به اعدام های دسته جمعی تهدید کرد** در پی آن **آیت الله کاشانی** از مردم خواست برای مقابله با قوام السلطنه به میدان بیایند و اعلام کرد : **به خدای لایزال اگر قوام نرود اعلام جهاد میکنم و خودم کفن پوشیده با ملت در پیکار شرکت میکنم** . تلاشهای دربار و نمایندگان قوام السلطنه برای متقاعد کردن آیت الله کاشانی به نتیجه نرسید و آیت الله کاشانی اعلام کرد : **اگر در بازگشت دولت دکتر مصدق اقدام نشود آتش انقلاب را متوجه دربار خواهیم کرد** .

۳- قیام ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱ چگونه آغاز شد ؟

در پی اعلامیه های **آیت الله کاشانی** برای مقابله با **قوام السلطنه** ، در اولین ساعات **روز ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱** مردم تهران در حالیکه در محاصره نیروهای نظامی و انتظامی و تانک و زره پوش قرار داشتند ، **بی محابا** به حرکت درآمدند و حماسه ای ملی و غرور آفرین خلق کردند . رشادت مردم تهران و سایر شهرهای کشور که منجر به شهادت تعدادی از آنها شد ، **موجب گردید تا شاه با برکناری قوام ، بار دیگر دکتر مصدق را به نخست وزیری منصوب کند** .

۴- نتیجه قیام ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱ چه بود ؟

در نتیجه قیام ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱ شاه با برکناری قوام السلطنه بار دیگر دکتر مصدق را به نخست وزیری منصوب کرد . با روی کار آمدن دوباره مصدق ، **آیت الله کاشانی به ریاست مجلس انتخاب شد** و دکتر مصدق علاوه بر **ریاست دولت ، وزارت جنگ** را نیز بر عهده گرفت و از **موقعیت مستحکمی** برخوردار شد .

۵- چه عواملی زمینه های بروز اختلاف بین آیت الله کاشانی و مصدق را فراهم ساخت ؟

در آن دوران حوادث عبرت آموزی روی داد که زمینه های اختلاف میان **آیت الله کاشانی و دکتر مصدق** را فراهم کرد . این **اختلافات با دسیسه چینی کانون های توطئه خارجی و عوامل داخلی تشدید شد** . انگلستان که از ملی شدن نفت ایران ضربه خورده بود ، دست به توطئه هایی علیه دولت مصدق زد . تا زمانی که **اتحاد و همبستگی در میان رهبران نهضت وجود داشت ، نهضت از حمایت گسترده و پشتیبانی مردم و افکار عمومی برخوردار بود** ، توطئه های سهمگین خارجی و دسیسه های شاه و دربار که در راس مخالفان داخلی قرار داشتند ، موثر واقع نشد . **با بروز اختلاف و شکاف میان رهبران نهضت ، کوچکترین توطئه مبدل به ضربه سهمگین بر پیکر ملی شدن صنعت نفت می شد** و پایه های پشتیبانی مردم را که عامل مهمی در رویارویی با استعمار خارجی به شمار می رفت ، سست می کرد .

۶- چه عواملی مانع حضور دوباره مردم ، مانند واقعه ۳۰ تیر ۱۳۳۱ در صحنه مبارزه شد ؟
ضعف ساختاری و بی کفایتی برخی از اعضای کابینه دولت ، رقابت ها و قدرت طلبی ها ، روند جدایی و بروز شکاف و تشتت سیاسی ، مانع از آن شد که مردم بار دیگر ، مانند واقعه ۳۰ تیر ۱۳۳۱ در صحنه مبارزه حاضر شوند .

۷- عوامل زمینه ساز کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را نام ببرید .

الف - عوامل خارجی : ۱- آمریکا ۲- انگلستان

ب - عوامل داخلی : ۱- حزب توده ۲- شبکه بدامن Bedamen ۳- شاه و دربار ۴- مطبوعات

۸- نقش آمریکا در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه بود ؟

دولت آمریکا به علت رقابت نفتی با انگلستان در خاورمیانه ، ابتدا به طور نسبی و مشروط به حمایت از نهضت ملی نفت ایران پرداخت ، زیرا این کشور ، در صدد آن بود تا در منابع نفت ایران سهمی شود و ملی شدن نفت را گامی در جهت پایان بخشیدن به سلطه انحصاری انگلستان بر نفت ایران می دانست . از سوی دیگر ، چون در آن زمان ، آمریکا در جنگ سرد با شوروی به سر می برد ، قصد داشت که با حمایت از نهضت ملی شدن نفت و برقراری روابط دوستانه با دولت مصدق ، ایران را زیر نفوذ و سلطه خود در آورد .

۹- چرا دولت آمریکا در جریان ملی شدن نفت ایران تصمیم گرفت میان ایران و انگلستان میانجیگری کند ؟
چون دولت آمریکا ، (حفظ ثبات بازار نفت) را برای جلوگیری از بحران اقتصادی ضروری می دانست .

۱۰- علل تغییر سیاست آمریکا نسبت به نهضت ملی شدن نفت و دولت مصدق و همکاری با انگلستان چه بود ؟
با گذشت زمان ، سیاست دولت آمریکا نسبت به نهضت ملی شدن نفت و دولت مصدق از حمایت و میانجیگری ، به مداخله گری و همکاری با انگلستان برای براندازی تغییر یافت :

۱- از یک سو ، انگلیسی ها قول دادند ، شرکت های نفتی آمریکایی را در منابع نفت ایران شریک سازند .
۲- از سوی دیگر ، خطر نفوذ کمونیسم و حزب توده را در ایران ، بزرگ جلوه دادند .

۱۱- نتیجه چرخش سیاست آمریکا در قبال نهضت ملی شدن و دولت مصدق چه بود ؟
در نتیجه چرخش سیاست آمریکا در قبال نهضت ملی شدن نفت و دولت دکتر مصدق ، سازمان جاسوسی آمریکا (سیا) مأموریت یافت با همکاری سازمان جاسوسی انگلستان برای براندازی دولت مصدق و سرکوب نهضت ملی شدن نفت ، برنامه ریزی و اقدام نماید .

۱۲- انگلستان برای براندازی دولت مصدق چگونه و تحت عنوان چه عملیاتی وارد عمل شد ؟
حل بحران نفت از طریق اعمال قدرت نظامی و توسل به کودتا برای نخستین بار از سوی دولت انگلستان تحت عنوان (عملیات چکمه) طراحی شد . دولت انگلستان با استفاده از شبکه جاسوسی خود که از دیرباز در ایران فعالیت داشت ، به شکل های گوناگون اقدام به تضعیف حکومت مصدق کرد . از جمله این اقدامات ، (تحریم خرید نفت ایران) و (تهدید کشورهای خریدار نفت ایران به تعقیب قضایی و مجازات) بود . بنابراین آمریکا و انگلستان برای تصاحب منابع عظیم نفتی ایران سیاست واحدی را علیه نهضت ملی در پیش گرفتند .

۱۳- شوروی در برابر نهضت ملی شدن نفت چه سیاستی را در پیش گرفت ؟

شوروی با وجود شدت یافتن جنگ سرد با آمریکا در این دوره ، برای کمک به ایران کاری انجام نداد و در شرایط سخت **بحران اقتصادی** ناشی از (**تحریم نفت ایران**) حتی از پرداخت بدهی های خود به ایران خودداری کرد .

۱۴- نقش حزب توده در برابر نهضت ملی شدن نفت چه بود ؟

حزب توده از آغاز نهضت ملی شدن نفت ، آن جنبش را به عنوان **یک حرکت وابسته به سرمایه داری غرب** متهم می کرد و تنها خواستار (**ملی شدن نفت جنوب**) بود ، زیرا (**نفت شمال**) را حق شوروی می دانست . **حزب توده به دلیل وابستگی به شوروی ، از منافع آن دولت حمایت می کرد** و همواره رفتار خصمانه ای با نهضت ملی شدن نفت داشت .

۱۵- حزب توده پس از واقعه ۳۰ تیر ۱۳۳۱ چه روشی را در پیش گرفت ؟

پس از واقعه ۳۰ تیر ۱۳۳۱ برخی از رهبران حزب توده تصمیم به حمایت از دکتر مصدق گرفتند و در مواردی چون خروج شاه از کشور (توطئه ۹ اسفند ۱۳۳۱) و رفراندوم برای انحلال مجلس دوره هفدهم ، از دولت مصدق پشتیبانی کردند .

۱۶- واکنش حزب توده در برابر کودتا علیه دولت مصدق چه بود ؟

در فاصله کودتای نافرجام ۲۵ مرداد تا کودتای ۲۸ مرداد ، **حزب توده** با وجود داشتن تشکیلات وسیع ، و سازمان نظامی ، نیروهای خود را از خیابان ها فرا خواند و در برابر کودتا هیچ واکنشی جز پایین کشیدن مجسمه های شاه و شعار **الغای سلطنت و استقرار جمهوری دموکراتیک که منجر به بهره برداری عوامل کودتا در جنگ روانی شد ، انجام نداد** .

۱۷- یکی از علل عدم واکنش شوروی و حزب توده در برابر کودتا علیه دکتر مصدق چه بود ؟

سازمان نظامی حزب توده از طریق شبکه اطلاعاتی خود در ارتش ، از توطئه کودتا آگاه بود و به دلیل در اختیار داشتن پست های نظامی مهم می توانست مانع موفقیت کودتا شود ، **یکی از علل عدم واکنش شوروی و حزب توده در برابر کودتا ، (بلا تکلیفی ناشی از مرگ استالین) بود** .

۱۸- نقش شبکه بدامن Bedamen در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه بود ؟

این شبکه از طریق نفوذ در احزاب و جریانهای سیاسی ضمن ایجاد **بلوا و آشوب** در کشور و اختلاف افکنی میان اعضای نهضت ملی ایران ، موجبات بدبینی نسبت به رهبران نهضت را فراهم آورد . **فعالیت های پیچیده ، سری و غیر شفاف این شبکه از حوزه نظارت دولت خارج بود** . به طوری که هر گروه و حزبی در ابتدا تصور می کرد این فعالیت ها به نفع سیاست های آنان است .

۱۹- نقش شاه و درباریان در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه بود ؟

محمدرضا شاه ابتدا در برابر نهضت ملی شدن نفت منفعل و مردد بود . اوبه شدت از پیامدهای نهضت که موجب تضعیف موقعیت و قدرت او میشد وحشت داشت . با اینهمه او قدرت و شجاعت ایستادگی در برابر نهضت و ملت را نیز نداشت ، از طرفی هم جرات نمی کرد با آن همراهی کند ؛ زیرا از انگلیسیها می ترسید و هنوز خاطره برکناری و اخراج پدرش توسط آنان را از یاد نبرده بود . با این حال شاه هرگاه فرصت را مناسب می دید ، آشکار و پنهان علیه نهضت ملی شدن نفت و دولت دکتر مصدق کارشکنی و دسیسه چینی می کرد .

۲۰- با افزایش اختلافات رهبران و اعضای نهضت ملی شدن نفت ، شاه چه روشی را در پیش گرفت ؟

وقتی اختلافات رهبران و اعضای نهضت بالا گرفت ، بر تحریکات و توطئه های شاه افزوده شد و سرانجام با تشویق و حمایت دولتهای امریکا و انگلستان به اجرای کودتا ۲۸ مرداد تن داد . وابستگان شاه و درباریان با صراحت و جدیت بیشتری با نهضت ملی شدن نفت و دولت برآمده از آن ، مخالفت و دشمنی کردند و در طول دوران نهضت ، دائم مشغول توطئه چینی و دسیسه کاری بر ضد آن بودند .

۲۱- مصدق در دوره دوم نخست وزیری در برابر مخالفان دست به چه اقداماتی زد ؟

اشرف پهلوی خواهر شاه ، مادر شاه ، و افراد دربار از جمله اسدالله علم و شاپور ریپورتور بر ضد حقوق و منافع ملت ایران و به نفع دولت انگلستان در مقابل نهضت ملی شدن نفت ایستادند . آنان حاضر بودند برای شکست نهضت به هر گونه همکاری با دولت انگلستان تن دهند . به همین سبب پس از قیام ۳۰ تیر ماه ۱۳۳۱ مصدق ، اشرف پهلوی و مادرش را از ایران اخراج کرد .

۲۲- نقش مطبوعات در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه بود ؟

کودتاگران با استفاده از مطبوعات به سازماندهی افکار عمومی پرداختند و از این طریق توانستند با ایجاد شایعات و تبلیغات ویرانگر به تخریب شخصیت دکتر مصدق و ایجاد نارضایتی عمومی از دولت او و تشدید اختلافات ، دامن بزنند .

۲۳- انحلال مجلس توسط مصدق چه پیامدهایی داشت ؟

دکتر مصدق به بهانه نفوذ و تحریکات بیگانگان در مجلس تصمیم گرفت مجلس دوره هفدهم را منحل کند . تلاش آیت الله کاشانی برای جلوگیری از انحلال مجلس به جایی نرسید . انحلال مجلس فرصت مناسبی برای عوامل کودتا فراهم کرد چون مشروعیت رئیس دولت را آشکارا مخدوش کرد و باعث هموار شدن عملیات کودتا شد . کودتاگران مدعی بودند پس از انحلال مجلس شورای ملی ، دولت دکتر مصدق مشروعیت قانونی ندارد .